

GDE DUGA DODIRUJE ZEMLJU

– opisi putovanja, putevi opisivanja –

Poziv da napišem tekst u kojem bih izneo nekoliko svojih razmišljanja o putopisu zatekao me je – na putovanju. Doduše, na jednom neobičnom putovanju. Poslednjih nekoliko meseci u društvu engleskog pesnika Dejvida Herberta Lorensa obilazim trgove pune čulno ustreptalih ljudi, ljudi koji svi sanjaju san slobodne ljubavi, prolazim zajedno sa njim ulicama obasjanim neobičnim metafizičkim svetlom, divimo se jezičkim građevinama koje je podigao proročki zanos i koje su mnogo trajnije od građevina niklih izvan predela jezika.

Poziv da se oglasim tekstem o putopisu učinio je da se zamislim nad fenomenom putovanja, shvaćenog kao kretanje kroz prostor, i nad načinom opisivanja putovanja, ali me je suočio i sa jednom činjenicom kojoj do sada nisam poklanjao pažnju. A to je da sam oduvek osećao izvestan otpor kada je reč o ovakvom obliku jezičkog izraza. Od tekstova koje sam napisao, čini mi se, nijedan ne liči na putopis. Prihvativši da nešto napišem o putopisu, a putujući pritom prostorima poezije, zapitao sam se zašto je to tako. Putovao sam dosta, obišao mnoge gradove, video različite zemlje, doživio razna, čak vrlo intenzivna iskustva. A opet, nikada nisam osetio poriv da nešto o tome napišem. Naprotiv. Kao da sam osećao potrebu da o tome ne govorim na taj način. Kao da sam želeo da svi ti prizori, utisci i doživljaji, ostanu što duže, i što dublje, u meni. Da ne budu uhvaćeni u mrežu jezika. Verovao sam, izgleda, da će ti prizori, utisci i doživljaji, ako ne budu opisivani, ne budu gledani sa distance i sa strane, da će oni tako biti plodotvorniji. Da će se odblesnuti u jeziku, da će štaviše potpomoći nastanak nekih pesničkih slika, da će doprineti životnosti pesama koje stvaram. Naravno, bio sam svestan toga da jezik poseduje moć evokacije, ali da postoji i njegova estetska dimenzija, i da se one nekad mogu i preklopiti. Priče o putovanjima i opisi viđenih predela i doživljenih stvari mogu u ponekom tekstu prestati da budu goli opisi i suve priče. Mogu da postanu nešto drugo. Pa opet, izbegavao sam takve tekstove, i takve opise.

Verovatno sam zato i kao čitalac uvek pomalo osećao nelagodu kad se sretmem sa putopisom koji ima dokumentaristički karakter. A više voleo putopise kod kojih se oseća lični stav onoga ko opisuje predele kroz koje prolazi. Zato sam, po svoj prilici, od većeg broja putopisa sa kojima sam se susreo, najviše uživao u putopisima Miloša Crnjanskog i Rastka Petrovića. I zato više od klasičnih putopisa volim književna dela u koje su ugrađeni elementi putopisnog izraza, koji su tu radom imaginacije preobraženi u nešto novo. Delo *Kod Hiperborejaca*, na primer. Ali i sve one knjige koje u svojoj osnovi imaju putovanje. Stvarno ili izmišljeno. Putovanje po predelima sveta, ili po prostranstvima unutrašnje svesti. *Gilgameš*, *Odiseja*, *Božanstvena komedija*, *Don Kihot*, *Guliverova putovanja*, *Gargantua i Pantagruel*, *Uliks*, *Seobe...* Spisak je poduži. U tim knjigama, i u tim putovanjima, zaista uživam. Opisi

putovanja u njima dati prestaju da budu samo opisi putovanja; a putovanje kroz jezik, na koje nas ova dela pozivaju, takođe nije više samo putovanje kroz jezik. Ta dela učinila su da steknem moć da izađem iz sebe, da obgrlim čitavu Zemlju i ispunim svemir, ostajući pritom u samom sebi. Omogućila da se osetim lako, i upoznam zanos. Otkrila mi da se i sam, sa svojim telom i sa svim onim što leluja unutar njega, nalazim u središtu sile koja se zove tako običnim i tako neobičnim imenom – mašta.

* * *

Krećemo se kroz prostor, idemo iz jednog mesta u drugo. Razni predeli, gradovi, ulice osele trag našeg prisustva. Ali mi smo i putnici kroz vreme. Od trenutka kada vazduh prvi put udahnemo u svoja pluća, pa do trenutka kad poslednji dah vratimo svetu koji je izvan nas, obilazimo bezbrojne crkve, svetilišta, muzeje napravljene od kamena, ili od vazduha, nekada ni sami nismo sigurni od čega su te građevine. Prolazimo kroz sopstveni život i kroz neke tuđe živote. Nešto nam privuče pažnju, i mi zastanemo, sa divljenjem, strahom ili čuđenjem. Već sledećeg časa smo negde drugde. Putujemo na kraj sveta, spuštamo se do dna samih sebe. Svugde nas ima. A opet, kao da nismo nigde. Kao da idemo za nečim, za nekom treperavom slikom, koja postoji i koja ne postoji, a koja nam stalno izmiče. Kao da idemo za onim nestalnim svetlosnim lukom koji se, posle kiše, ocrtava na nebu.

U pesmi pod nazivom „Duga“ (“The Rainbow”) Lorens govori o tome kako ovaj fenomen, duga, nastao od svetlosti odblesnute u kapljicama vode, predstavlja svojevrsnu arhitekturu, građevinu podignutu od blistavih atoma. Nju ne možemo da dodirnemo rukom, ne možemo to ni svojim umom. Možemo tek da je – osetimo. Da je doživimo. Ne bi li se za putovanje moglo reći nešto slično? Ono ne može precizno da se odredi – bez obzira na to da li se radi o putovanju kroz prostor, kroz vreme, ili kroz nešto treće – niti se uistinu može opisati. Ali, može da se oseti. I doživi. Kao što je Lorens doživeo dugu, ljubav, ženu sa kojom je bio, gradove u kojima je boravio, zemlje kroz koje je putovao. Kao što je doživeo san o čovekovom slobodnijem, manje sputanom životu.

Izgleda da upravo iz te tačke treba krenuti ka opisu, pa i opisu putovanja. Iz tačke dubinskog unutrašnjeg osećanja i doživljaja. Odatle se zaputiti ka jeziku, i ka sebi. Ne gledati predele, stvarne ili izmišljene, kao daleke, kao nešto što je izvan nas, što nas se tiče. Duboko nas se sve to tiče. Tada putopis prestaje da bude tek opis jednog putovanja; i sam postaje jedno novo putovanje.

* * *

Kada se ne bih opirao oblicima opisa kakvi preovlađuju u putopisima, a koji često čine da svet o kojem govorimo istovremeno gubimo, jer se on udaljava od nas, ili se mi udaljavamo od njega, kada se ne bih u tim pokušajima osećao nelagodno, verovatno bih napisao tekst o svojim putovanjima. U njemu bih pokušao da nešto kažem o zemljama u kojima sam boravio i gradovima kroz koje sam prošao. Prisetio bih se, verujem, dvonedeljnog boravka u Japanu tokom 2013. godine. Nekoliko slika sa tog putovanja iskrslalo bi u jeziku mog teksta. Svetilište Asakusa, u blizini Tokija, sa šintoističkim i budističkim hramovima, koji se

nalaze jedni kraj drugih. Istakao bih to kao lep primer verske tolerancije. Ili bih u jezik privzao spomenik podignut – igli. Ovaj memorijal su podigli oni što od ove male alatke žive, pri čemu su u zemlju, ispod spomenika, položili slomljene primerke ove male alatke. To bih verovatno povezao sa praznikom „Dan lutaka, dan devojčica“, koji se u Japanu obeležava 3. marta. Na taj dan u šintoističkom hramu se spaljuju dotrajale lutke, ili se one položene u čamčice puštaju niz reku, što predstavlja vid ritualnog opraštanja od stvari kojima je prošao život. Osim što ima duboku simboličku podlogu, čuvajući osećaj da je život složena pojava, koja uključuje i žive i nežive stvari, ovaj praznik je lep primer postojanja ekološke sveti. Naglasio bih u putopisu da pored potrebe za redom, radom i organizovanim životom, Japance odlikuje postojanje jedne ovakve svesti.

Kada je o Japanu reč, progovorio bih nešto i o mestu pod nazivom Zenibako, na Hoka-idu. Smešteno na obali Japanskog mora, ovo mestašce pleni tišinom i nekom neobičnom magijom, koja spaja prošlost i sadašnjost. Sam naziv Zenibako znači „kutija puna srebrnjaka“ i ovo ga je mesto ponelo zahvaljujući činjenici da su njegovi žitelji, mahom ribari, ulovljenu ribu na pijace nosili u drvenim sanducima. Nakon što ribu prodaju, u isti sanduk bi stavljali srebrni novac, i vraćali se kućama. Sigurno bih pomenuo i posetu tokijskoj pijaci – tzv. „Cukiđi pijaci“ – na kojoj sam između bezbrojnih tezgi sa ribom, voćem, povrćem i brojnim kućnim potrebštinama otkrio – šintoistički hram. Ovaj hram posvećen je bogu ribolova. Na ovoj pijaci se tako, uporedo sa svakodnevnim ritualima, prodaje i kupovine namirnica, a najviše ribe, praktikuju i religiozni rituali – upućuju se molitve bogu za kojeg se veruje da može da doprinese bogatom ulovu. Možda bih tada nešto rekao o spoju i potrebi prožimanja života i religioznih rituala, a možda i ne bih.

Priču o Japanu bih svakako dopunio sa nekoliko reči o pesniku Macuo Bašou i o njegovom putopisu *Uska staza ka dalekom severu*. Ovaj je pesnik kretao na duža putovanja sa dva jasna cilja: da na njima stvara poeziju, i da poseti neke prijatelje. Poseta prijateljima podrazumevala je opet druženje sa poezijom, i sa vinom, kao i zajedničko posmatranje – meseca. Ovo sve je više nego dobra ilustracija isprepletenosti poezije i života.

Da sam se kojim slučajem odlučio da nešto napišem o svom jednomesečnom boravku u Berlinu, u maju 2008. godine, sigurno bih uz pominjanje berlinske katedrale, Ulice lipa, Aleksanderplaca, ostataka Berlinskog zida, uz priču o penjanju na televizijski toranj odakle se pruža neobično lep vidik, pomenuo i druženje sa nekim ljudima, pre svih sa Tomasom Volfartom, koji je tada rukovodio čuvenim Pesničkim festivalom. Sa njim sam uz probrana pića i originalne nemačke specijalitete naučio ponešto o tome šta je značila podela na Istočni i Zapadni Berlin, i kako je ona uticala na ljude. Tomas, inače veliki poznavalac književnosti i muzike, pored ostalog zaslužan za nastanak organizacija kao što su *Literaturwerkstatt* i *Lyrikline*, život je proveo u istočnom delu podeljenog grada. Tom doticaju istočnog i slovenskog dela civilizacije – uz smeh i preko čaše vina mi objašnjava – on duguje svoju sklonost hedonizmu.

Priču o svojim berlinskim danima svakako bih povezao sa Vendersovim filmom *Nebo nad Berlinom* – filmom koji volim i koji je uticao i na moj doživljaj grada. Pomenuo bih svakako i Handkea, pisca koji je načinio tekstualni predložak za ovaj film, i pesnika Rajnera Mariju Rilkea, pesnika koji je bio inspiracija i Vendersu i Handkeu, a čiji su mi stihovi pravili društvo u tom gradu. Pokušao bih da opišem kako sam iz dana u dan, čitav taj mesec, klizio

između velikih građevina, dok su mi neobične slike letele kroz svest. Priznao bih u tekstu da sam na trenutke, kada bih zatvorio oči, grad uspevao da vidim i iz ptičije perspektive, nalik na Vendersove anđele, da sam upijao utiske, posmatrao užurbane ljude oko sebe, i ti ljudi su mi svi delovali kao putnici, pri čemu mnogi od njih nisu ni znali da se nalaze na putovanju. „Al' ko oni zbilja *jesu*, reci, ovi putnici / prolaznji malčice i od nas samih...“ Ovako je Rilke započeo jednu od svojih *Devinskih elegija*. Tim rečima bih, pretpostavljam, završio svoj tekst. Ako bih se, ponavljam, odlučio da napišem putopis.

* * *

Svako putovanje, i ono kroz predele izvan nas i kroz naše unutrašnje prostore, uvek je na neki način pokušaj da se zadobije eliksir večnog života. Da se stigne do krajnje granice, stupi pod raznobojni luk duge. Kao što je Gilgameš zaronio u more i iz dubine izronio travku besmrtnosti, tako i mi na put krećemo osećajući se kao da zaranjamo u dubine sveta ili u dubine našeg duha. Travku koju pritom nađemo odneće, kao što se to dogodilo Gilgamešu, neka zmija. Ali to nema značaja. Bitno je da smo travku tražili, i da smo je našli. Najvažnije je, čini se, da smo bez nje ostali. To daje smisao svakom novom putovanju.

Što se opisa putovanja tiče, i dalje imam nelagodu kada je o tome reč. U pesmi pod nazivom „Svetilište“ („Tabernacle“), koju je Dejvid Herbert Lorens napisao na samom kraju svog životnog puta, govori se o tome da bi ljudi trebalo da podižu hramove Zaboravu. Ovom bogu naš glavni hram treba da bude posvećen, a da se u samom srcu svetilišta, iza sedam velova, nalazi svetinja nad svetinjama, čisti zaborav. Sve one tihe duše koje prođu ove velove moći će da se spoje sa bogom, odnosno sa zaboravom. A onaj ko ovom bogu, koji je dublji nego san, pokuša da pripíše neki atribut, ko pokuša da ga imenuje ili opiše, taj će počiniti najveće svetogrđe – zaključuje ovu melanholičnu pesmu pesnik koji je sanjao buđenje istinskog čoveka u nama, čoveka koji bi bio oslobođen svih stega, a pre svega okova koje mu nameće razum.

Da li od opisa putovanja, i svojih doživljaja sa tih putovanja, zazirem iz nekog sličnog razloga? Da li verujem da bih se time ogrešio o neku svetinju? Da bih time ukaljao prostor nekog hrama? Ne znam. Ali i dalje istrajavam u odluci da o svemu tome ne pišem. Osim ovako: u fragmentima, nagoveštajima, u bezbroj rasprsnutih slika kroz koje, nadam se, može da prosine svetlost ljudskog duha. Stvarajući, možda, nekakvu dugu. A tu građevinu, dugu, kako reče Lorens, ne možemo dodirnuti ni rukom ni svojim umom. Moramo da je osetimo celim svojim bićem. Možda se ovde vredi priseliti priče da se na kraju našeg puta nalazi duga, i da je ispod duge, na mestu gde ona dodiruje zemlju, zakopano blago. Osmehnućemo se na pomen te drevne priče, odmahnuti rukom. Uz lakonski komentar: „Bože, kako je to naivno!“ Ali ko može da bude siguran da nas tamo, na mestu gde duga dodiruje zemlju, ne čeka blago? I ko zna kakvo je to blago?